

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1997 m. gegužės mėn. 10 d. / May 10, 1997

Nr. 91(18)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Meilė ir revoliucija

Mes gan gerai žinome, kas vyko Lietuvoje, pradedant 1987 metų demonstracija Vilniuje prie Adomo Mickevičiaus paminklo. Išsilaisvinimo procesas buvo neilgas, bet intensyvus. Vytauto Landsbergio politinės intuicijos dėka, pasirinkusi nesmurtinę taktiką („dainuojanti revoliucija“), dešimtmečius trukusios išsilaisvinimo kovos paskutinė ataka palyginti pareikalavo ne tiek daug aukų. Bet istorinė uždanga dar tebeslepia kai kuriuos faktus. Kas tuo metu vyko Washington'e ir Maskvoje? Ar tie pasaulio politikos centrai lėmė tų įvykių eigą, ar tik reagavo? Kas apie tai buvo kalbama Baltuosiuose rūmuose ir Kremliuje? Kaip Vilniuje atsirado „Nacionalinio gelbėjimo komitetas“: ar Burokevičiaus, Jermalavičiaus, Kuolelio ir kitų išdavikų, ar Maskvos iniciatyva? Nuo kada atsirado specialūs desantininkų daliniai ir omonai, bandę imperijos griuvimą sustabdyti? Ar Washington'as su tokiais pat nesuinteresuotumu žiūrėjo į žudynes Vilniuje, kaip Tblis'e ir Baku?

Kai kuriuos atsakymus apytikriai žinome, kai ką spėjame, remdamiesi logika, bent dalį autentiškos istorinės tiesos atkleidžia Susan Eisenhower, Amerikos prezidento Dwight D. Eisenhower dukraitė 1995 metais išleistoje prisiminimų knygoje *Breaking Free: A Memoir of Love and Revolution*. Prisiminimai apima laikotarpį maždaug nuo Chautauqua konferencijos Tartu mieste 1986 metais iki 1994 metų, kai Jelcinas davė įsakymą Rusijos kariuomenei užpulti Čėčėniją.

Susan Eisenhower tuo metu pirmininkavo „Eisenhower Institute“ organizacijai, kuri bandė derinti Amerikos ir Sovietų Sąjungos nusistatymus atominės energijos, ginklų kontrolės ir kai kuriais kitais klausimais. „Glasnost“ ir „perestroika“ poveikiję tas institutas organizavo minėtą Chatauqua konferenciją, kurioje pirmą kartą sovietų kontroliuojamoje teritorijoje visus klausimus laisvai galėjo diskutuoti kartu Amerikos ir Sovietų piliečiai. (Amerikos delegaciją buvo įtrauktas ir Linas Kojelis. Kad išvengtų sovietinių pinklių, Amerikos valdžia jam buvo išdavusi diplomatinį pasą, tačiau vakarą prieš išskridimą sovietai jam vizą atšaukė.)

Tartu konferencijoje Susan Eisenhower susipažino ir ro-

mantiskai suartėjo (vėliau už jo išteko) su Sovietų mokslininku, erdvių tyrinėjimo programų vadovu, surusėjusiu totoriu Roald Sagdyv. Kaip aukščiausio lygio mokslo ir politinių institucijų narys Sagdyv turėjo teisę laisvai keliauti po pasaulį, ir buvo paliestas Vakarų demokratinių idėjų. Susan Eisenhower neturėjo sunkumų Washington'e praversti bet kurias duris. Sovietų Sąjungai griuvant, jiedu maišėsi Amerikos ir Sovietų įtakingiausių politikų tarpe. Washington'e ir Maskvoje susitikimuose ir priėmimuose bendravo su prezidentais Reagan ir Bush, Scowcroft, Baker, Talbott, Nunn, Matlock... Gorbačio, Ševardnadze, Besmertnyk, Sacharov, Primakov, Dobrynin, Dubinin, Kručikov, Gerasimov, Arbatov... (minimos tik tos pavardės, kurios lietuviams geriau pažįstamos). Iš lietuvių to meto politikų asmenybių minimas tik Vytautas Landsbergis.

Knygos autorė rašo apie Gorbačiovo vizitą Washington'e 1987 metais. Oficialaus priėmimo metu Susan Eisenhower sėdėjo prie vieno stalo su Gorbačiovais, Baker, Nunn... ir stebėjosi, kaip visą Ameriką buvo apėmusi gorbamanija. Politikai pataikavo, spauda skelbė jį „dekados žmogumi“ ir pranašavo, kad būtų išrinktas Amerikos prezidentu, jei kandidatuotų. Washington'o gatvėse, kuriomis jis vaziuojo, telkėsi minios ir šaukė „Gorbi, Gorbi“. Savo vakarietiškuoju Gorbis pademonstravo „L“ ir Connecticut gatvių sankryžoje — sustabdė automobilį palydą, tarsi spontaniškai išsoko ir sveikinosi su džiugaujančia minia. Bet autorės žiniomis, viskas buvo surežisuota, ir jis rankas spaudė tirštai jį apsupusiems kagebistams.

1988 metais pasaulio įvykiai rito vieni per kitų galvas. Rusai pasitraukė iš Afganistano, Amerikos prezidentu tapo George Bush, okupuotose Baltijos valstybėse stiprėjo atviras pasipriešinimas Maskvai. Konsoliduodamas savo rankose politinę jėgą, Gorbačiovas vasarą sušaukė KP 19-tąjį kongresą. Nors ir pasiekė savo tikslą, bet į viešumą prasiveržė ir kritika. Aštriai prieš jį ir jo komandą pasisakė Jelcinas. Tų metų pabaigoje Sovietų Aukščiausioji taryba įkūrė specialios paskirties karinius dalinius kylančioms neramumams užgniaužti.

1989 metų krizė Sovietų Sąjungoje didėjo. Savo knygoje Susan Eisenhower mini tų metų rugpjūčio 23 dienos „Baltijos kelio“ demonstraciją, kurioje dalyvavo daugiau negu milijonas baltų. Į Maskvos grasinimus Baltijos tautų vadai atsakė, kad tai esą imperialistinis kišimasis į jų reikalus ir kad jie „visai nemana trauktis nuo nepriklausomybės reikalavimo“. Gruodžio pabaigoje politinė įtampa tapo sunkiai pakeliama, rašo Susan Eisenhower „Lietuvos komunistų partija atsiskyrė nuo vi-sasąjunginės partijos, o Gorbačiovo kelionė į Lietuvą atkalbėti Lietuvos komunistus nuo atsiskyrimo skandalingai nepasisekė“.

1990 m. sausio 15 d. prezidentas Bush su žmona Baltuosiuose rūmuose susisiedavusiems Susan Eisenhower ir Roald Sagdyv žymių svečių, tarp jų ir Sovietų ambasadorių Juriui Dubinin. Po oficialių tostų, prasidėjo politikavimas. Tos dienos rytą žinių agentūros pranešė, kad Gorbačiovas riaušėms Baku (Azerbaidžane) numalšinti pasiuntė specialius dalinius. Prezidentas Bush, kreipdamasis į Dubinin, pasakė: „Pranešk prezidentui Gorbačioviui, kad aš remiu jo veiksmus“. Dubinin nušvito ir, kaip rašo knygos autorė, nekantavo grįžti į ambasadą, kad „slaptu pranešimu pradžiuotų užsienio reikalų ministeriją ir Gorbačiovą stebinančia žinia, kad prezidentas Bush remia jį, darantį tai „kas reikia daryti“, etniniam smurtui ir konfrontacijai Sovietų Sąjungoje numalšinti“.

Dabar visą dėmesį Susan Eisenhower skiria Lietuvai: „Kai Lietuvos prezidentu buvo išrinktas nekomunistas Vytautas Landsbergis ir kai buvo paskelbta nepriklausomybės deklaracija (kurios Kazys Bobelis nepripažino — JK), Lietuvos santykiai su Maskva beveik visai nutruko. Maskva, siekdama paklupdyti Lietuvą ant kelių, stiprino terorą: šarvuotai važinėjo valdžia gatvėmis, centrinė valdžia užiminėjo fabrikus, buvo gaudomi lietuviai dezerterai, sustabdytas naftos ir dujų tiekimas“.

Lietuvos-Maskvos konfliktui išspręsti Susan Eisenhower mini dvi iniciatyvas: vieną Washington'e, antrą Maskvoje. Washington'e Roald Sagdyv prezidento patarėjui Brent Scowcroft padarė siūlymą, kad „tarptautinė organizacija, galbūt Jungtinės Tautos, būtų Lietuvos nepriklausomybės galutiniu garantu — sudarytų jai sąlygas įveikti apsunkintą legalaus atsiskyrimo procesą. Scowcroft mandagiai išklausė, bet mes žinojome, kad Bush'o administracija ir toliau remia Gorbačiovą ir jo politiką“.

Maskvoje tą klausimą bandė pajudinti Gorbačiovo patarėjas, (Nukelta į 2 psl.)

Gyvasties akstinas

Romo Kalantos tragedijai — 25

VYTAUTAS VOLERTAS

Kai Lietuvoje apie laisvę (bet kokią — politinę, asmens, spaudos, minties) komunistinis valdovas draudė kalbėti, rašyti ir net mąstyti, prieš dvidešimt penkerius metus, 1972 m. gegužės 14 d., sekmadienį, truputį po pirmos valandos po pietų, Kauno mieste, šalia parko fontanelio prieš Dramos teatrą benzinu apsiplies susidegino 19 metų amžiaus jaunuolis. Tai buvo Romas Kalanta, gimęs Alytuje, bet paskutinius devynerius metus su tėvais gyvenęs Vilijampolėje, Kauno priemiesty. Tėvas — komunistų partijos narys, tarnavęs 16-oje lietuvių divizijoje, fronte sužeistas; brolis Antanas — milicininkas; motina — Elena Kazlauskaitė, tikinti; pats Romas — komjaunuolis. Dirbo fabrike, o vakarais lankė vidurinės mokyklos paskutinę klasę. Aukštas, išsilavinęs, savarankus, nemėgstantis nei rusų, nei jų kalbos, linkęs su mokytojais pasiginčyti, dėvęs ilgus plaukus. Taigi tų laikų hipis. Brolio Evaldo, už Romą šešeriais metais vyresnio, pasakojimu, Romo tėvas po sušaukto auko išstojo iš komunistų partijos. Jis ir visa šeima buvo sekami saugumiečių.²

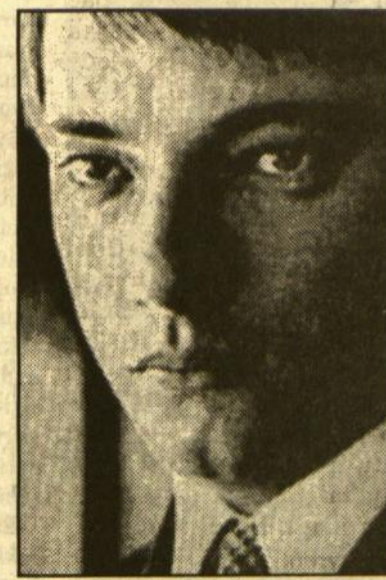
Buvo kalbų, kad tų metų kovo mėnesį Kaune įvykusiame baltiečių hipių susibėgime jaunuoliai nusprendė, jog vienas iš jų turės susideginti. Taip atkreiptų pasaulio dėmesį į Baltijos kraštų spaudą. Esą burtas kritęs Romui Kalantai. Tačiau šių kalbų niekas nepatvirtino.

Kalantos veiksmas nebuvo staigiu emocijų pažadintas. Jam ruošiasi ilgokai. Pagrindinė priežastis — rusiško komunizmo nepakenčiama slėgtis. Štai savo dienorašty, dabar laikomame Kauno miesto prokuratūroje, jis rašė: „Prakeiktas lietuvių gyvenimas! Atrodo, kad mes niekam netrukdomė, norime ramiai ir tyliai gyventi, o pasirodo, kad visiems trukdome. Aptvėrė iš visų pusių mūsų šėmė, sugalvojo daugybę kvailiausių įstatymų tam, kad apsunkintų gyvenimą, [...] čia niekad nebus laisvės. Net šitą žodį LAISVĖ uždraudė. Pabandyk jį kur nors parašyti ar garsiai pasakyti, tai tuoj prisistatys: 'prašome eiti kartu, jūs esate suimtas'“. ³ Išidėmėtina, kad jis čia kalba ne apie save, ne apie tėvus, ne apie jaunimą ar hipius, bet apie lietuvių gyvenimą.

Romo mokytoja Aldona Karauskienė prisimena įvykį su juo 1972 m. gegužės 9 d., taigi penkis dienas prieš susideginimą: „Netikėtai pastebėjau, kad Romas neberašo. Priėjau ir paklausiau: kodėl nerašai? Jis atsakė: 'Man jau nebereikės to rašinio'“. Štai vėl jo draugo Edvardo Bubliausko pasakojimas: „Priėjo prie mūsų su tuščiu stiklainiu ir sako: duok benzino. O aš, kam tau reikia? Motociklo neturi... Gal nori padegti namą? Tai mes, sakau, tau pagalbinkam, nenorime būti — ir nusiukėme. Bet jis buvo toks rimtas ir be ūpo, Ne, ne namą noriu padegti, yra labai svarbus reikalas. Duosi rublį. Mums

kaip tik reikėjo alui“.³ Bendraklasiai draugų, tėvų, tragedijos liudininkų prisiminimai įverčia manyti, kad tai buvo politinės akcija.⁴

Susideginimo vaizdą duoda ten buvusi ir viską mačiusi liudininkė: „Atėjo ilgaplaukis jaunuolis, kokių dabar Kaune yra daug, ir atsisėdo ant kito suoliuko priešais ją. Jis atsinešė maždaug trijų litrų talpos stiklainį, pilną kažkokio skaidraus skysčio ir pasistatė prie suolo. Vaikinas išsitraukė iš kišenės užrašų knygutę ir, kažką įrašęs, nusviedė į šalį. Paskum jis pašoko ant suoliuko ir prabilo į susirinkusius praeivius, pasmerkdamas vergiją, ragindamas lietuvių nepasiduoti ir kovoti su okupantais. Baigęs kalbą, jis nušoko nuo suoliuko, nusiėmė nuo rankos laikrodėlį, nusiavė batus, ir, pajėjęs ant pievelės,

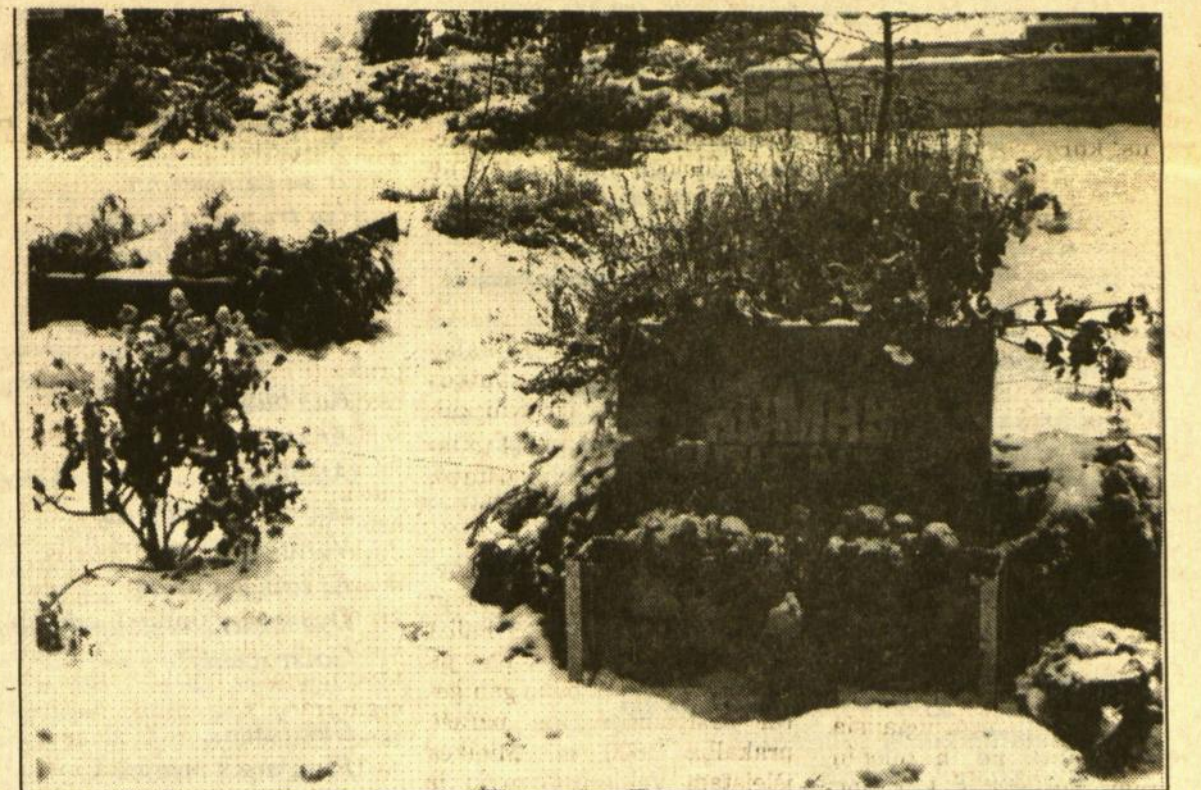
Romas Kalanta

ėmė šlakstyti skysčiu. Paskum užsidegė cigaretę, o kitu degtuku padegė savo rūbus, kurie bežiurint užsiliepsnojo. Degdamas jis bėgiojo po pievelę... vis šaukdamas: — Laisvės Lietuvai!“¹

Mirtys ir net nusižudymai nėra mums naujiena. Štai 1997 m. kovo 26 d. Kalifornijoje prie San Diego savanoriškai mirė 39 asmenys. Tai kažkokio kulto fanatiškų įsitikinimų išdava. Ne

vienas ir ne viena skandinas ar nusišauka meilės sužaloti arba kasdieninių sunkumų nepakeldami. Tuo yra ypač garsus Aukšinių vartų tiltas (Golden Gate Bridge) San Francisco mieste. Hitleris nusižudė, vertiamas pralaimėto karo. Arabus jų pačių noru suplėšo sprogmenys, prie kunoprišti, kurie kartu sunaikina ir dešimtis žydų. Tai heroizmas tautiečių ir musulmonų religijos požiūriais. Musų partizanai susisprogdindavo, nuo represijų saugodami artimuosius.

Vienas iš Dievo įsakymų yra nežudyk, tad ir nesižudyk. Tačiau ginantis leistina priešą sužaloti ir net užmušti. Kas yra karas? Gynimasis? Kas yra mirties bausmė? Visuomenės saugojimas nuo piktadarių? Dėstydamas savo mokslą, Kristus žinojo, kas jo laukia. Paskutinėmis gyvenimo akimirkomis galėjo mirties išvengti. Bet reikėjo atpirkti žmoniją, reikėjo įvykdyti misiją. Todėl baisiose, rytiųjų išgalvotose kanciose savo noru kabojo ant kryžiaus. Ir apkasų karių, ir musulmoniškų herojų, ir mūsų partizanų, ir (Nukelta į 2 psl.)

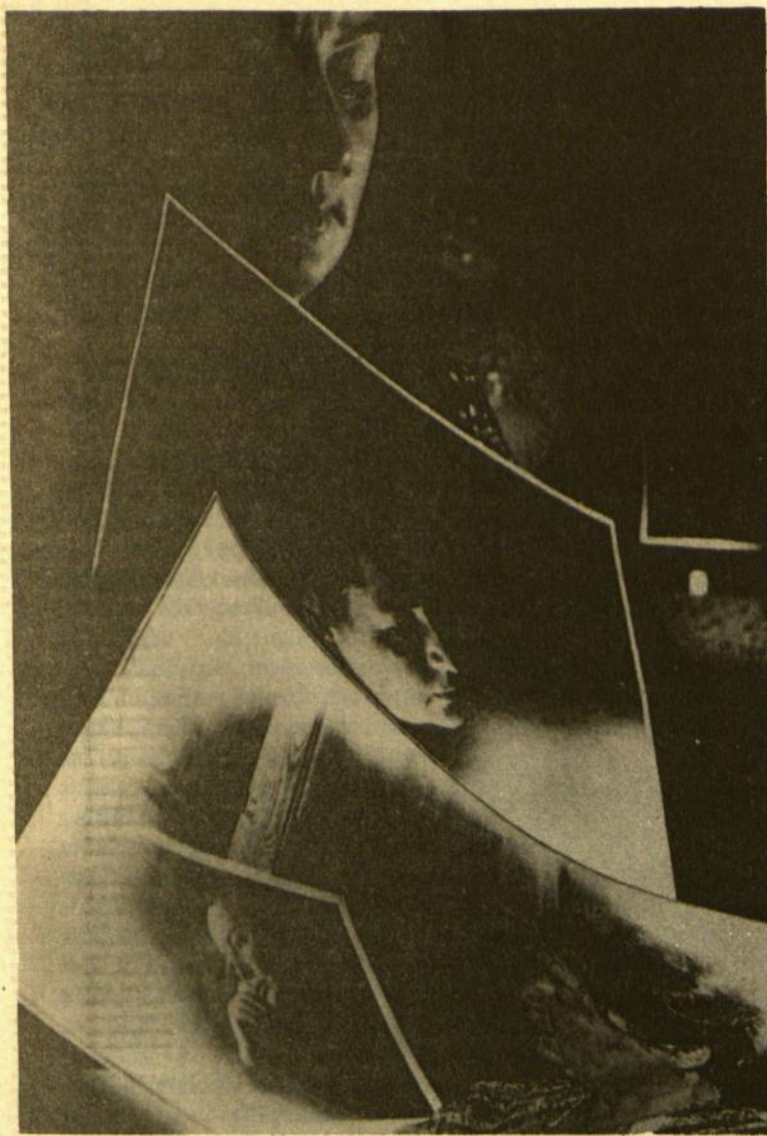
Romo Kalantos kapas Lietuvoje

Paminklas, pastatytas Romui Kalantai Šv. Kazimiero kapinėse, Čikagoje — jį atidengiant 1979 m. gegužės 20 d. kalba Lietuvos generalinė konsuls Čikagoje Juzė Daužvardienė, greta jos stovi Lietuvių šaulių sąjungos tremtyje pirmininkas Karolis Milkovaitis.

Šiame numeryje:

Susan Eisenhower apie Sovietų Sąjungos žlugtį • Romo Kalantos mirtis prieš 25 metus • Balio Augino žodžiai Motinos dienai • LRD premijų šventė New York'e • Juliaus Kelero eilėraščiai • Heiyoung Ahn paroda Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje • Vilniaus Styginių kvarteto koncertas Čikagoje • Amerikos lietuvių meno draugija • Lietuviškai knygai — 450“ paroda Lietuvių dailės muziejuje

Remigijaus Nėniaus (Kaunas) nuotrauka „Mamos portretas“

(Iš Lietuvos fotografų kasmetinės parodos Čikagoje jaunųjų fotografų darbų rinkinio)

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

naujai įkurtos Prezidento tarybos narys Jurijs Osipjan. Jis padarė sugestiją kontaktuoti Lietuvos ambasadorių Washington'e su pasiūlymu kai kuriuos klausimus diskutuoti. Bet, anot Osipjan, Gorbaciovas pasakęs „nesikišk į ši nešvarų reikalą“.

Knygos autorė rašo, kad jai rūpestį kėlęs Sovietų ambasadorius Dubinin, su kuriuo ne kartą kalbėjosi Lietuvos klausimais. Dubinin jai visada primindavęs „istorinius“ jos sužieduotųjų pietus, kai JAV prezidentas Bush parėmęs Gorbaciovo karinių jėgų pasiuntimą į Baku. „Argi tai nenuostabus reikalo supratimas?“, džiūgavęs Dubinin. Susan Eisenhower jį išpėjusi: „Į Lietuvos situaciją bus visai kitaip pažūrėta negu į Baku“, bet jautusi, kad ne vieną pranešimą ambasadorius pasiuntęs į Maskvą, tvirtindamas, kad amerikiečiai pateisins, jei Sovietų vyriausybė darys, „kas reikia daryti“.

Kai Vilniuje prie televizijos bokšto Sovietų daliniai žudė žmones, Susan skrido į Tarpautinio fondo suvažiavimą Maskvoje. „Niekšinga organizacija, pasivadinusį nacionalinio gelbėjimo komitetu“, rašo Susan Eisenhower, „įtemptai dirbo, siekdama nepaklusnių respub-

likų kontrolę paimti į savo rankas, ir pirmas žingsnis šiame procese buvo suvaldyti Lietuvą ir kitas Baltijos respublikas...“

Tokie komitetai buvo suorganizuoti ir keliose kitose respublikose. Autorė pasipiktinusi Tarpautinio fondo suvažiavimo dalyviais amerikiečiais, kurie priėmė pas Gorbacioją juokavo ir klausinėjo, kaip Vakarai galėtų paremti perestroiką, kada ji gulėjo nužudyta Vilniuje. Net Sacharovas „nepajėgė pasakyti vieno žodžio apie nužudytus žmones Vilniuje“, stebisi Susan Eisenhower. Ji buvo vienintelė ši tą tuo reikalu pasakiusi.

Iš kelių knygos autorės išsi-reikimų galima daryti prielaidą, kad JAV vyriausybė ty-liai buvo išpėjusi Gorbacioją Baltijos valstybėse nenaudoti brutalių priemonių. Perskaicius visą knygą, peršasi ir kita iš-vada: Sovietai iš anksto žinojo, kad Amerika vykdys Irako užpuolimą ir bandė išnaudoti tą progą sustabdyti, pavergti tautų veržimąsi į laisvę. Bet jau buvo per vėlu. 1991 m. sausio 16 d. Amerika pradėjo žygi prieš Iraką.

Šalia politikos Susan Eisenhower taipgi nemažai vietos skiria savo meilės istorijai, kuri kai kada pabarstyta intymumo pipirais. O tai lyg ir kenkia kny-gos vientisumui.

Juozas Kojelis

Gyvasties akstinas

(Atkelta iš 1 psl.)

Kalantos poelgius įvertins Dievas, kuris tobulai žino, ką reiškia jo įsakymai.

Kaip jau minėta, Romas buvo aukštas, ilgaplaukis hipis, ap-siskaitęs, mėgstas rašyti, gerai piešias. Tačiau vienišas. Jo klasės auklėtojas Vladas Kar-kauskas išsitarė: „Man atrodo, kad klasėje jis neturėjo draugų. Aš net prašiau kitų mokinių: draugaukite su Romu, jis jus vi-sus pranokęs, labai apsiskai-tęs, giliai mąstantis“.

Kalantos susideginimas buvo labai nemalonus okupantams, nes jis pabrėžė, kad lietuvių tauta yra nepatenkinta ir ieško savarankiškumo. O Kaunas ta-po raupsuotųjų miestu. Į Kauną susirūpinęs atskubėjo Antanas Snieckus, iš Maskvos atskrido visos Sovietijos komunistų par-tijos Centro komiteto du sekto-rių vedėjai Korotkovas ir Moro-zovas, ant kojų sukilo visa rusiškoji Kauno igula, atsirado visos Sovietų Sąjungos desanti-ninkų kariuomenės vadas armi-jos generolas Magelovas ir viešosios tvarkos apsaugos min-istro pavaduotojas Nikitinas.⁵ Norėta skelbti, kad Kalanta veikė narkotikai ar alkoholis, tačiau skrodimas parodė, kad nei narkotikų, nei alkoholio ženklų nebuvo. Tada pats

Snieckus LKP CK posėdy pas-kelbė: „Kalanta, be jokios abe-jonės, sirgo šizofrenija... tai pat-virtino mūsų didžiausi medi-cinos autoritetai...“⁶ Taip ir liko iki okupacijos pabaigos, kol 1990 metais buvo sudaryta nau-ja komisija. Ji peržiūrėjo bylą, apklausinėjo jį psichiniu ligoniu pavertusius gydytojus ir nus-tatė, kad Romas Kalanta buvo normalus jaunuolis. 1972 meta-is pareikšta gydytojų nuomonė buvo prievarta išgauta.

Tik pusmečiui praėjus po Ka-lantos mirties, šiame krašte pas žinomą gydytoją lankėsi sesuo ir brolis, komunistų partijos na-riai, abu mokytojai. Sesuo gyve-no ir dirbo šalia Kalantos lan-kytos mokyklos. Jaunuolį ir jo mokytojus žinojo. Užklausaui ją, kokią išpūdį sudarydavo Ro-mas aplinkiniams. Ji, mokytoja ir komunistė, tvirtino: kalbos apie jaunuolio ligiškumą yra įžeidžiantis prasimanymas. Vai-kinas buvo normalus.

Romo Kalantos poelgis Lietu-voje pašaukė viesulą, o Vakarų pasaulyje taip pat nuaidėjo dido-kas garsas. Kaune kelias dienas vyko didelės demonstracijos, sa-vin ypač patraukusios jaunimą. Saugumas ir milicija šimtus suėmė, šimtus primušė. „Tūks-tančiai aktyvistų dalyvavo aiš-kinamame darbe ir įvedant miesto tvarką... sulaukty 402 žmonės“.⁶ Tačiau Kalantos pa-liktos žinios neištrinė. Net komunistų partijos nariai su-simastė. Štai ką jų vienas pasa-kojo:

„[...] nuo Senamiesčio į Lais-vės alėją pajudėjo milžiniška tamsi žmonių banga. [...] Mes susimetėme į svetainėlę: ten ne taip aidėjo tas įsiutusių minios gaudesys Laisvės alėjoje. [...] Tik grupelė kuklių partijos pa-tikėtinių susibūrė. [...] Mes žiūrėjome vienas į kitą ir kalbe-simės tik akimis.“

Pagaliau... Bent vienas išdriso nenusižeminti... Parodė pasauliui...

Kažkam jau balsu išsprusta: — Jeigu ir dabar tylėsime, tai ainiai vedžios savo šunis nusi-šlapinti prie mūsų antkapių“.

Taip mąstė ir galvojo, ir kalbėjo „kuklus“ partijos pati-kėtiniai Kaune.

Kibirkštis įsiskėlė, pogrindy emė rusenti ugnelė. Ji plėtėsi, aitrėjo. Į priekį šoktelėjo 16 metų, štai ką išgirstame iš An-tano Umbraso, kuris Kalantos tragedijos metu buvo LKP Kau-no miesto komiteto sekretorius ideologiniam darbui: „1988 me-tų vasario šešioliktosios išvaka-rėse užklupau kokių dvylikos-trylikos metų bernioką, rūpes-tingai piešiantį Gedimino stul-pus ant mūsų redakcijos pasta-to Gedimino gatvėje 45. Kadan-gi jis tame pat name gyveno ir mudu buvome iš matymo pažis-

tami, tai paklausiau:

— Kodėl tu taip darai?

Paauglys nė kiek neišsigan-dęs atsisuko ir rimtu balsu pak-lausė:

— O kodėl jūs taip nedaro-te?“

Kodėl jūs, partijos komitetų sekretoriai, galingi asmenys, nedarotė, kas yra būtina, prie-šinantis okupantui? Kodėl, su-augę lietuviai, nesielgiate taip, kaip aš, vaikiokas lietuvis, el-giuosi? Kodėl toks menkas jūsų supratimas, kad net klausiate, ką aš čia darau?

Įsivaizduokime paralyžiaus sukaustytą žmogų, kurio rau-menis staiga ir netikėtai nu-pliekia gyvasties bangelė. Atky-la viltis, žmogus pradeda rodyti pastangas judėti. Palengva, nu-bėgus daugeliui metų, po dide-lio ryžto ligonis pakyla ant kojų. Supraskime menkos švieselės svarbą rūkė paklydusiam ir komaso neturintiam laivui. Juk ta švieselė — tai kryptis jo kelionei.

Romo Kalantos auka — lietu-vių tautai viltis pažadinės ir jau buvusias sustiprines mostas. Tai samanas pašlakstusio par-tizanų vargo ir jų gyvybių uždegta krypties švieselė. Už-truko 18 metų po Kalantos susi-deginimo, kol Lietuvos vargin-gaus laivas, pusišmitytų šlais-tėsis okupacijos rūkuose, stuk-telėjo į savarankaus gyvenimo žemę.

Nereikėtų mums stengtis at-sakyti į klausimus: ar Romas Kalanta buvo didvyris? ar tai okupuotos Lietuvos patriotinio jaunimo simbolis? gal net kuni-gaikščio Margio antrininkas?

Mums užtenka to, ką apie jį žinome be spėjimų ir spekuliacijų. Tai kūrybingas, savaran-kaus galvojimo individualisti-nių polinkių, laisvę gerbiąs jau-nuolis, vykdęs — jo įsitikinimu! — būtiną pareigą ir šiuo savo poelgiu, neįgdamas kosmpoli-tizmą, išskėlęs tadą jau beveik tris dešimtis metų agonijų var-ginamoje Lietuvoje sveikatos ki-birkštį ir neplanuotai įstrigęs istorijoje. Niekas nepajėgė jį ignoruoti. Gali tik nekęsti savų kunigaikštijų kolukiuose, stam-bioje pramonėje bei adminis-tracijoje jo poveiky nustoję pa-taikūniškų, egoistinių, o gal net išdaviškų polinkių žmogel-iūkščiai. Bet tautos nuosėdų lai-kas jau baigėsi.

Didelės aukos liepsnoja švie-siai ir niekad nesudega. Liep-noja be dūmų, žėri kaip anksti rytai pakilus saulė.

NUORODOS

1 Vytautas Alantas, *Romas Ka-lanta*, 1976.
2 *Tėviškos žiburės*, 1992 Nr. 8.
3 *Nemunas*, 1980, Nr. 3.
4 *Gimtas kraštas*, 1967 Nr. 4.
5 *Nemunas*, 1980 Nr. 4.
6 *Nemunas*, 1980 Nr. 9.

Balys Auginas

Ranka, supanti žmonijos lopšį

Motinos, kurios užaugina lietuviškai besimel-džiančius, lietuviškai rašančius ir galvojančius vaikus — yra šventosios, nes jų darbas pats sunkiausias, rei-ka laujas labai aukšto dvasingumo ir tikrai subtilios sielos. Ogi jų pasišventimas nėra vienkartinis, bet nuolatinis, tylaus heroizmo žygis, labai humaniškas ir neatlaidus, persunktas dvasinio budrumo, kantrybės ir meilės savo tautos šimtmečių darbams.

Kazys Pakštas

VAINIKAS MOTINAI

Motina — tartum Aušra —
Joj skleidžiasi žiedas
Gyvybės —
Motina — kūdikio laivas,
Burėm saulėtom vilties,
plaukiantis žemės rūkuos — —

Motina — gyvenimo vėtrų užuovėja,
Nelemties žaibą sulaukanti —
Ji — vairas, vedantis
Savo vaikus — širdies
Mylimą, lengvą naštą —
Į šviesųjį laimės uostą — —

Motina — pavasario gyvybės
Ir žydėjimo šventės daina —
Ji — tvirta šaka realybės,
Nuo kurios skiriasi vaisiai
Ir krenta į rudens žemę,
O Ji — amžiams palieka žila obelis — —

Ak, Motina Tu Amžinoji —
Dulkėtą epochų Madona,
Karalienė žmonijos kartų —
Tu lyg žemės saulė šviesioji,
Lyg Vakarė tyli. Ir gyvenimo meilės
Tyra pilnatis ateities būsimųjų naktų! — —

ATEITIES KŪDIKIUI

O, mielas kūdiki,
Žydrinės mūsų buities
Pavasari —
Žiūriu į tavo akis:
Dvi mėlynos verdinės —
Du mėlyni fontanai,
Sklidini neregėtų aušrų — —

Esi naujas intakas
Žmogaus genčių
Šaltinio —
Ir su džiaugsmu
(su trupučiu pavydo)
Smalsiai pasineriu
Į tavo žydėjimo
Ramiąją tėkmę — —

Kas būsi tu?
Ar senajo pasaulio
Atžala,
Išnirusi iš pelkynų
Vandens?
Ar taikos palmė,
Dygstanti žmogaus dykumų
Gaisravietėje? — —

Būk laivas,
Plaukiąs į minios
Širdžių uostą!
Būk gervė,
Nešanti snapę
Per kančių ir tamsybių
Naktis žvaigždžių žiburėtą,
Žibintą! — —

Ateities Kūdiki,
Dvidešimt pirmojo
Amžiaus keleivi —
Ką pasirinksi
Savo ieškančia,
Smalsia ranka: —
Žiburi,
Ar kardą? — —

NAŠLAIČIO SAKMĖ

Lakštingalos giesmė užmigus,
Motulė rytą nepabudo —
Pritrūkus laimės lopinių
Jo sermegėlei — —

Ji liko nebaigta — —
Ir liko jam erškėčio rūbas
Šiurkščiais spygliais
Vienatvės — —

Kasdien per pienes ir pusnis
Nešiojo naščiais svetimais
Dienų šaltinių sūrų vandenį —
Už duonos žiauberėle
Dėkingas buvo jis Likimui — —

Ir kartą,
Prieblandyti ėriukams
Žolę beždžiančią
Skučiu —
Nuo medžio stryktelėjo
Jų glėbin drovingas
Ir nuraudęs obuolys — —

Dygi erkėtrožė vienatvės
Pražydo jam
Draugystės žiedu — —

O laukinė obelis,
prie kurios suskirdusių kojų
sūja —
Atvėrė jam žiedą
Išmintį

Šviesų kaip vasaros
Dangų:

— Visas žemės šaknis
Vienodai laisto dangaus versmė —
(Lyg saulės sultys tekejo jos balsas) —
Ir iš dangaus malonės
Krinta žolėn obuoliai —
Kaip brandžios vargdienio
Ašaros — —

Ir patiko našlaičiui
Obuolio saldi draugystė,
Šakota obels išmintis —
Jis apsilviko pasakų apsiaustu
Svajonėse, legendų lūžtvėse
Pasislėpdamas — —

— Ruduo surinko ašarų derlių,
Obuolį prakando kirminas,
Ir naščiai (kuriais nešiojo
Sūrų gyvenimo vandenį) —
Nūnai plūduriuoja ežere,
Lyg juodos gulbės — —

Ir vargo druską
sugėrė ištroškus dirva — —
Taip atsitinka legendų
Ir pasakų pasaulyje — —
Nes ten gyvena gerosios laumės,
Ir mūsų šventos Motinos — —

Po beveik 20 metų kitas jaunuolis, kitaip už ją stojęs — bet už tą pačią Lietuvos laisvę: 1991 m. sausio 13 d. Vilniuje. Vilius Kelero nuotrauka

Julius Keleras

kaip vabzdys vėl laukiantis vasaros
kažkieno išgulėtoį žolėj
viešame, išviešintam parke
po motociklininkų šalmais,
po prakaituotom perkelio suknelėm

kaip mumija laukianti sielos
gerai inkrustuotame sarkofage,
nevalyto cukraus spalvos,
besiilsinti atokiam piramidės rūsy
prie pat sienos, kitados taškytos krauju

kaip tylus, nenužudomas manekenas
laukiantis vienintelio saulės spindulio
angelo sparnais nusileidžiančio į
privatų vaškinių figūrų muziejų, kur
atsukto čiaupo vaitojimui tiesiog nebėra vietos

kas už mūs? vienuolyno šviesa,
juodoje pragarmėj netyčia užkalbintas
Dievas... dienos keičia draugus, ir pūgos
nebebus, kaip nebus ir kam bėgti
pas liuliančias panerio pievas

viskas tolsta arčiau ir netyčia staiga pamatai —
juk prašvito, juk sniego privarė... krito snaigės
kaip ostijos — bėgom ilgai,
kol prilekė pamatėm kaip dvylika juodvarnių
laidoja varį

saulė baigsis ir nerimas grįš, jis
suaus savo siulą, rūpestingai parinkdamas raštą
ir senamiesčio gonkose blyšk sidabrinė naktis,
nepatyrus kaip vyno srovė
nepataiko į norimą taktą

Mergaitė sėdi prie stalo, skaitydama Aistį.
Ką reiškia — „mergaitės greitai pamiršta“?
Atmintis ją valdo stipriau nei bet kada:
dvylika balandžių jai burkuoja sužadėtuvių
dialektu, nekantriais sparnų mostais

plaikstydami apatinį rūbą, prieš laiką
aplietą saulės. Spinduliai brėžia lanką
viršum liemens, kliudydami saulės rezginį,
atmušdami siluetą senolės veidrody: garbanoti
minčių nėrėjos plaukai, smakras iškilniai žvelgia

į puslapio gelmę. Ką reiškia „pamiršti“?
Širdis plazda, atmindama kiekvieną menkiausią
vasaros dūžį, rankos, kaip ką tik užsnigti ciklamenai,
įkalintos knygoje — nežinau ką prisimenu, žiūrėdama
senstančiam, balandžio formas sėrginčiam veidrodin

sniegas, benamis, krentantis
su ašarų grumstais, perlamutriniais šydais,
ir kitoks — degtinės traukulių sniegas,
kankinimų, deginamų panašių sniegas,
raudančių padegelių, stingstančių paukščių agonijos sniegas,
susitraukęs, šiurpulio nubertų krūtų besileidžiantis sniegas,
katakombų, nuskustų našlaičių džiaugsmo sniegas,
angelų snaudžiančių barokinėse prieglaudose,
komunalinių apspjaudytų palangių, trikampių senamiesčio skersgatvių
sniegas

kaip tau supinti plaukus, kad niekad niekad daugiau neprikristų

Apie angelus

Angelų kataloguose ieškau aukštaičių angelo. Jis taip turėtų būti pavaizduotas:
pasviręs nei senutėlis vienuolis užsimiršęs per pakylėjimą, dailiai sudėtais delnais,
rudais skvernais, netrukdančiais skristi, didžiuliu gobtuvu, saulę atmušančiais
guzikais. Daugiau apie jį aš mažai ką žinau. Kas iš mūsų išmano apie angelus?
Angelai geria tik vandenį, jų lūpos niekad nekvepia silkem. Jie priklauso tik savo
sparnams: kas kartą nukritusi plunksna lemia naują tėvynę. Jie nežaidžia „klasem“,
nedalnuoja, neverkia, nesigaili. Aukštaičių angelas, kurio ieškau, turėtų šiek tiek
kvepėti apyniais, bet, šiukštu, ne alumi. Aukštaičių angelas, kurio ieškau, turėtų
laikyti kišenėje suspaudęs mažą žvirbliuką, mano vaikystę, lakiojusią Ukmergėje,
Adomo Meskupo gatvę, prieš pat statiatikių kapines.

Ar angelas yra paukštis, lietus ar sniegas? Įkaltas, sulaikytas tarp žemės ir debesio
krašto? Gal kas nors pažadėta už gerą elgesį? Gal spalvota stiklo skeveldra, gelsvo
drugelio sparnas, virstantis plėnimis?

Julius Keleras kalba LRD premijų šventėje, kurioje jam buvo įteikta premija už poezijos rinkinį „Sauja medaus“.

Apie kalbą, poeziją, knygą

Šiam amžiu, kuris yra tiek fragmentuotas, vulgarizuotas, suskaldytas, pilnas abejonių ir ne vien kūnų, bet ir dvasių neįtikėtinais iškraipiančio smurto, poezijos uždavinys yra, kiek tai įmanu, atstatyti ir prikelti žmogų, atveriant jam nuostabią, įvairialypį ir tiek pat neįtikėtiną kalbos pasaulį. Kalba yra viena brangiausių žmogaus tėviškių. Ji išsaugo mūsų kūdikystę, mūsų troškimus, mūsų pasirinkimus, vertybes ir asmeninį galvojimą, galiausiai sukuria mus, nugalėdama mūsų laikinumą, sukuria mums prieglobstį, tuo pat išlaisvindama iš vienvėsės.

Poezija yra vienvė, tačiau jungianti vienvė, amžinoji valtis, — šmėkščiojanti toli horizonte ir, regis, nepasiekiamo, tačiau kas gali paneigti, kad nesiektina. Abejočiau, kad poezija begali būti lengva; romantiška, melodramatiška kaip abejojčiau ir tuo, kad poezija yra vien estetiškos priemonės. Du pasauliniai karai su visomis iš to išplaukiančiomis pasekmėmis padarė savo. T. S. Eliot sakė, kad dvidešimtojo amžiaus menas turi būti sudėtingas. Ar tai reikštų, kad jis elito privilegija? Taip, nes tik skaitantis gali suprasti rašantį žmogų. Taip, nes skaitymo amžių keičia vaizdo-kompiuterių era, atbloškianti knygą kaip svetimkūnį, parazitą, nevykusį konkurentą.

Ir visgi knyga kaip gyvybė neprilygsta niekam. Užtenka žvilgtelti į įspūdingą sąrašą knygų, kurias per keliasdešimt metų išleido čia gyvenantys Tėvai pranciškonai ir patirsite, kad jų pasiaukojimo vaisiai vargiai galėtų būti pakankamai įvertinti. Kalba, poezija, knyga — trys susieikiantys indai, kurių sintezė man atrodo vienu darniausių kultūros darinių. Todėl priimdamas ir dėkodamas Lietuvos rašytojų draugijai už premiją, sakau nuosirdų aciu, kad buvo įvertinta kalba, kad buvo pripažinta poezija, kad buvo nusilenkta knygai.

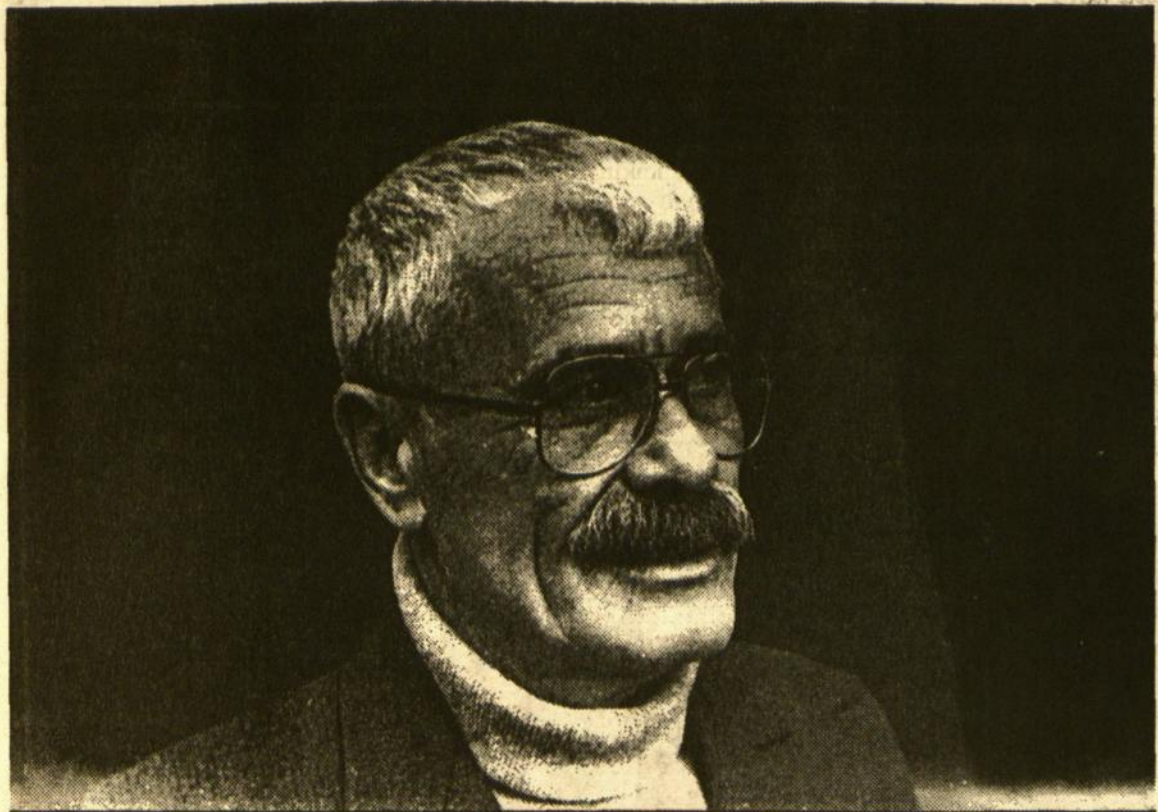
Julius Keleras

(Žodis, tartas 1997 m. balandžio 20 d. Lietuvos kultūros židinyje, New York, priimant Lietuvos rašytojų draugijos 1995 metų literatūrinę premiją — paskirta Ichokui Merui už novelių rinkinį „Apverstas pasaulis“ ir Julijui Kelerui už eilėraščių rinkinį „Sauja medaus“.)

himną kalbai; Algirdas Landsbergis citavo Mažvydą, Alina Staknienė kalbėjo apie lietuvių kalbą kaip Ichoko Mero „te-

viškę“, o Paulius Jurkus užbairgė šventę, ragindamas lietuvių gerbti ir puoselėti savo kalbą.

(LER)

Ichokas Meras, Lietuvos rašytojas, šiuo metu gyvenantis Izraelyje, kuriam buvo suteikta LRD premija už jo novelių rinkinį „Apverstas pasaulis“

Literatūros premijų šventė New York'e

Balandžio 20 dieną New York'o Lietuvos kultūros židinyje buvo įteiktos išeivų Lietuvos rašytojų draugijos (LRD) premijos už 1995 metais išleistas grožinės literatūros knygas. Pavėluota šventė sutraukė gausų būrį literatūros bičiulių ir praėjo pakilia nuotaika.

Kasmetinė 2,000 dolerių premija buvo padalinta dviem autoriams: Izraelyje gyvenančiam rašytojui Ichokui Merui už jo

novelių rinkinį „Apverstas pasaulis“ (Čikaga: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1995) ir Kultūros židinio pašonėje savitraščių Darbininkas redaguojančiam Julijui Kelerui už eilėraščių rinkinį „Sauja medaus“. Premijoms lėšas teikia čikagiškis Lietuvos fondas.

1935 metais pradėtų Lietuvos valstybinių literatūros premijų kelią ir Lietuvos rašytojų draugijos nuveiktus darbus ap-

žvelgė jos pirmininkas Paulius Jurkus. Į publiką žvelgė salės fone išdėstytos gyvųjų ir (jau gausėnių) mirusių išeivų rašytojų nuotraukos — beveik penkiasdešimt metų lietuvių literatūrinės veiklos New York'e istorija.

Iš lietuvių Tėvų pranciškonų vienuolyno šiaurėje, Mainė valstijoje, į šventę atvyko poetas tėvas Leonardas Andriekus pasidžiaugė laureatų kūryba. Su

jam būdinga atlaidžia šypsena jis prisiminė prieš dvidešimt metų Ichokui Merui už romaną „Striptizas“ suteiktos premijos sukeltą triukšmą.

Dėkodamas už premiją, poetas Julius Keleras pavadino kalbą „viena brangiausiųjų žmogaus tėviškių“. „Ji išsaugo mūsų kūdikystę, mūsų troškimus, mūsų pasirinkimus, vertybes ir asmeninį galvojimą, galiausiai sukuria mus, nugalėdama mūsų laikinumą, sukuria mums prieglobstį“. Dabar, kai skaitymo amžių keičia „knygų atbloškianti“ vaizdo ir kompiuterių era, „knyga kaip gyvybė“ tebėra nepaliekta.

Kelero eilėraščių paskaitė patsai jų autorius New York'e besilankantis klaidpėdiety rašytojas bei kritikas Rolandas Rastauskas. Anot jo, premija buvo paskirta „puikiam poetui“, kuris Lietuvoje buvo „pražiūrėtas, bet bus deramai įvertintas“.

Tarp Kelero kartos poetų ir didelio skaitytojų skaičiaus prasišėrusį plyšį aptarė rašytojas Algirdas Landsbergis. Pagvildeinės Kelero eilėraščių „Ofelija“, jis atsekė poeto ryšius ne tik su modernia poezija, bet ir su tradicija; teigė, kad atidžiam ir kūrybingam skaitytojui Keleras prieinamas.

Literatūros kritikė Alina Staknienė apžvelgė pagrindinius Ichoko Mero prozos savybes: jos skaidrumą ir drauge sudėtingumą, jos kurtinius struktūrinius elementus ir rašytojo kurinių tragiškąjį po- dirvį. Ji išskėlė Mero „dviejų mo-

tinų“ — jį pagimdžiusios ir pirmuosius žingsnius lydėjusios žydiškosios ir jį iš mirties išgelbėjusios bei išauginusios lietuviškosios — reikšmę jo kūryboje. Mero novelė „Paskutinė vakarienė“, kurioje susipina pagrindinės jo gyvenimo ir raštų gijos, paskaitė Algirdas Landsbergis.

Martyno Mažvydo metais („Lietuviškai knygai — 450“) įvykusioje LRD premijų šventėje nuskambėjo ir jo mažvydiškos gaidos. Julius Keleras savo padėkos žodyje giedoj

LRD premijų šventėje 1997 m. balandžio 20 d. New York'e: pirmoje eilėje matyti (iš dešinės) profesorius Rodas Rastauskas iš Lietuvos, atvykęs pasveikinti laureatus, rašytojas Algirdas Landsbergis, poetas Leonardas Andriekus, poetas Leonas Lėtas.

Modernios tekstilės paroda iš Korėjos Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje

Vaziuoją į Čikagos O'Hare oro uostą pasitikti Heiyoung Ahn. Heiyoung yra dailininkė tekstilininkė, Seoul Pedagoginio universiteto profesorė. Jos parodos buvo surengtos tarptautinio masto Lodžės Centriniam tekstilės muziejuje, Lenkijoje, Max Berk Tekstilės muziejuje, Heidelberg'e ir Mindelheim Tekstilės muziejuje, Vokietijoje, daugelyje Pietų Korėjos galerijų ir muziejų ir kitur. Ir štai dabar ji atskrenda debiutuoti Amerikoje... Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje.

„Ar tu tikras, kad atpažinsi ją?“, klausia bosas. „O taip, taip“ (mačiau nuotrauką sename parodos kataloge), — mintyse tebeskamba mano įsisteikiantis užtikrinimas, kai stoviu pasitinkančiųjų būryje, ir iš „747“ eina ir eina neaukštos, tamsiai apsirengusios, ilgos kelionės išvargintos korėjetės — vienos. Tik багаžo skyriuje atpažinau dailininkę iš dviejų milžiniškų gobelenų prikimštų krepšių.

„Gali atskirti tik pažįstamus dalykus, jau vėliau sako draugas. Mintis pažinti daugiau ir tuo pačiu pažvelgti į savo kultūrą iš kito taško ir paskatino Heiyoung parodos organizavimą. Norėjęs suteikti galimybę muziejaus lankytojams pamatyti, ką žmonės galvoja ir daro kitoje rutulio pusėje, ir taip pasverti savo pačių minčių ir darbų svarbą bei perspektyvumą.

Su Heiyoung ėmėme susirašinėti prieš porą metų. Ji perskaitė apie Balzeko Lietuvių

Dailininkė Heiyoung Ahn prie vieno iš savo kūrinių

kultūros muziejų *Art in America* žurnale ir kreipėsi su parodos pasiūlymu. Jos atsiųstose skaidrėse akį patraukė filosofikai pateiktas žmogaus ir kosmoso santykis, minimalistiškos, subtilios kompozicijos. Palaipsniui, iš dailininkės siūlomų 89 gobelenų atrinkome 37, kurie atkeliavo į Čikagą. Balzeko mu-

ziejuje paroda bus iki liepos mėnesio galo, o tada tiesiai kelias į Manheim'o Tekstilės muziejų, Vokietijoje.

Heiyoung dėka susipažinome su Čikagos korėjiečių gyvenimu: čia jų yra apie 40,000, leidžiami trys dideli spalvoti dienraščiai, 23 TV kanalas transliuoja kasdieninę televizi-

jos laidą, veikia kelios radijo programos, yra daugiau nei 10 korėjiečių budistų ir katalikų bažnyčių. Siunčiu pakvietimus ir parodą visoms organizacijoms ir įstaigoms su žodžiu „Korean“ pavadinime — pusė telefonų knygos puslapiu. Daug. Maloniai nustebino korėjiečių žurnalistų aktyvumas. Vakara prieš atidarymą jie suorganizavo spaudos konferenciją, o kitą rytą gavome laikraščius su Heiyoung kūrybos aprašymais, nuotraukomis, Lietuvių muziejaus ir mūsų bendruomenės Čikagoje apibūdinimais.

Per parodos atidarymą vėl nustebino keletas brangių egzotiškų gėlių puokščių, atsiųstų Heiyoung nepažįstamų žmonių, tik iš pagarbos jos meniniams užmojams. Heiyoung, pati lyg gėlė, per atidarymą pasipuošė sudėtingu šilkinu tautiniu rūbu ir specialia šukuosena. Atidaryme apsilankė apie 40 korėjiečių ir 3 lietuviai, kuriems ypač patiko Heiyoung santūri, rituališka mandagi laikysena.

Po atidarymo Heiyoung paprašė perkraustyti ją iš prabangaus viešbučio Čikagos centre į paprastesnį motelį prie Midway oro uosto tvoros, mandagiai atsisakė iškilmingos vakarienės. Nesupratau kodėl. Grižusi į Seoul atsiuntė faksą, kur paaiškino, kad Čikagoje sutiko sunkokai besiverčiančio korėjiečio teologijos studento šeimą ir nusprendė sutaupyti kiek galima daugiau pinigų, skirtų šiai kelionei, ir atiduoti jiems. Be to, paprašė išrinkti geriausiai patikusį jos gobeleną kaip dovaną Lietuvių muziejui.

Tai tokia vienos nedidelės parodos istorija, daug atskleidusi apie korėjiečius ir mus.

Danas Lapkus

Iš ekslibrisų parodos „Lietuviškai knygai — 450“: Ingos Ševčenkaitės ekslibrisai, sukurti 1996 metais.

Knyga prie 21-ojo amžiaus slenksčio

JUOZAS BAUŽYS

Žmogus jau nuo pat seniausių laikų, bendraudamas ir santykiuodamas su kitais žmonėmis, savo mintis, savo jausmus išreiškėdavo žodžiu. Turbūt reikėjo daugelio amžių, kol žmogaus žodis galėjo būti išreikštas ir tam tikrais ženklais — raidėmis, iškaltais ar išbraizytais akmenyse, molinėse plytelėse, vėliau gyvulių odoose, medžio plokštėse. Dar vėliau raidės išrašytos ranka papirusė ir pagaliau popieriuje. Ir tik apie 1450 metus (prieš 550 metų) Johann Gutenberg Vokietijoje pradėjo naują spausdinto žodžio istoriją — išspausdino pirmąją knygą.

Reikėjo dar šimto metų, kol buvo išspausdinta pirmoji *lietuviška* knyga. Tai buvo 1547 metais, lygiai prieš 450 metų. Ji ir po jos kitos ankstyviausios lietuviškos knygos daugiausia buvo religinės — katekizmai, maldaknygės, giesmynai. Reikėjo dar beveik poros šimtų metų iki pirmųjų lietuviškų spausdintų poezijos ir grožinės literatūros raštų, dar vėliau pasirodė jau ir Donelaičiai su „Pavasario linksmybėmis“ ir visais savo *Metais*.

Žinome gerai, koks ilgas ir sunkus lietuviškos knygos kelias iki šių dienų. Reikėjo pergyventi spaudos draudimą, prievartą brukamą „graždanką“, bet taip pat matyti ir pasiaukojusių knygnešių ryžtą. Reikėjo pajusti lietuvių tautos naują atgimimo laikotarpį, tautinę sąmonę, kurią ugdė slapta skaitymos lietuviškos knygos.

Čia ir iškyla knygos reikšmė ne tik individualiam žmogui, bet ir visai tautai. Nepriklausomoje Lietuvoje knyga atvėrė kelius į Vakarų pasaulio literatūrą, stiprino valstybingumą.

Visa tai padėjo iškentėti ir atsispirti žiauriai sovietinei okupacijai ir intensyviai jos brukamai propagandinei knygai. Pagaliau — lietuviška knyga čia, Vakaruose, juk raiškiai padėjo mums, pasitraukusiems, išlikti lietuviams, rūpintis ir veikti Lietuvos atkūrimo labui.

Bet pažvelkime dabar į knygą individualaus žmogaus akimis — to, kurio kambario sienas puošia knygų lentynos — gal nebūtinai vien to, kuris savo knygas paženkliną ekslibrisais — bet kiekvieno žmogaus, kuriam knyga yra kažkas brangaus, gaivinčio, keliančio iš kasdienybės. Juk knygoje ieškoma ne vien tik informacijos ar erudicijos, bet ieškoma joje tiesos pažinimo, santykiavimo su autoriais. Su knygos pagalba brandinama dirva naujoms idėjoms.

Visa tai ir atskleidžia knygos reikšmę žmogui. Norėtusi, kad ji ilgai dar būtų žmogaus draugė. Deja, beveik žengiant dabar į 21-ąjį amžių, kažkaip darosi banga dėl tolimesnio knygos likimo, dėl jos ateities. Štai klausimai: ar į žmogaus gyvenimą besiskverbiantis kompiuterinis amžius nesunaikins

knygos reikšmės? Ar kompiuterio ekrane visokie internetai ir w.w.w. savo lengvai pasiekiamą informaciją nepakeis visiems laikams dabartinės knygos puslapius? Juk dabartinis žmogus yra tapęs toks skubotas ir nekantrus... ir ar jis nenorės skirti laiko savo draugei?

Tai juodos mintys apie knygos ateitį — drauge ir apie ekslibrisų ateitį — ar bereiks jų, jei knygų nebebus? Kur bus galima juos įklijuoti? — Pamąstykite, kaip užbaigęs pamokslą mūsų [Palaimintojo Jurgio Matulaičio] koplyčioje visada sako kun. Algirdas Paliokas.

Bet leiskite užbaigti šias mintis mano gero draugo, amžino atminimo rašytojo ir poeto Aloyzo Barono žodžiais. Štai jo eilėraštis iš pomirtinio poezijos leidinio *Daiktai kasdieniniai*. Eilėraščio pavadinimas — „Knyga“.

(Žodis, pasakytas Tarptautinio ekslibrisų konkurso „Lietuviškai knygai — 450“ parodos atidaryme šių metų balandžio 26 dieną Lietuvių dailės muziejuje, Lemont, Illinois, kur ši paroda vyks iki gegužės 26 dienų.)

*Ant stalo knygos, spintoj ir lentynoj,
Nes išminties kaip meilės ieškojai visada,
Ir svaigdavo širdis nuo žodžio kaip nuo vyno,
Bet gilumoj tūnojo kasdien mintis juoda:*

*Ateis ruduo, spalvoti medžiai skysis,
Ir daugel vėliavėlių pavargę žemėn bers,
Ir tu tikrai, labai išmintingas būsi,
Kada skaisti mirtis kitus lapus atvers.*

Aloyzas Baronas

Vilniaus Styginių kvarteto gastrolės Čikagoje

Lietuva, kuo vis gali įsitikinti Čikagos klasikinės muzikos mylėtojai, nestokoja muzikinių talentų. Ypač po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo kas metai lietuviškosiose Čikagos salėse klausytojus žavi pasaulyje pripažinti muzikai — klarinetistas Algirdas Budrys, smuikininkas Raimundas Katilius, pianistai Petras Geniušas ir Mūza Rubackytė, dainininkai Vaclovas Daunoras ir Sigutė Stonytė bei nemažai kitų. Tačiau net ir šiame sąrašė, savo repertuaru, tarptautiniu pripažinimu, gastrolių apimtimi, neišsenkanti aistra, ieškanti naujų kūrybinių idėjų, išsiskiria Vilniaus styginių kvartetas.

1978 metais po vieno iš koncertų Luxemburge, vietiniame laikraštyje, tarp kitų pagyrimų, korespondentas rašė: „Vilniaus Styginių kvarteto koncerto metu galėjome įsitikinti, kad pasaulio didžiųjų kvartetų sąrašas toli gražu nėra pilnas. Mūsų nuomone, Vilniaus kvartetas taip pat turi būti įrašytas šiame sąrašė...“

Vilniaus Styginis kvartetas žavi klausytojus tiek mažose Lietuvos kaimeliuose, tiek ir didžiosiose pasaulio koncertų salėse. Pirmasis koncertas pagrotas 1965 metais, o tuoj baigė studijas, 1968 metais keturi jauni muzikai pradėjo labai intensyvią ir jau tris dešimtis metų nenutrūkstamą ir nelėtiną koncertinę odiseją. Per tuos metus laimėta pirmoji premija kvartetų konkurse Belgijoje, dalyvauta kiekviename žymesniame pasaulinės muzikos festivalyje, surengta per 2,500 koncertų, aplankyta daugiau kaip trisdešimt pasaulio šalių, įrašyta daugiau negu trisdešimt plokštelių Lietuvoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Rusijoje ir Amerikoje. Kiekvienais metais kvartetas pristato klausytojams pluoštą naujų kūrinių (jų gigantiską repertuarą jau seniai

viršija 400 kūrinių!), kasmet keičia kurtų kirsdamas visus pasaulio vandenynus, kvartetas surengia apie aštuoniasdešimt koncertų.

Šie skaitiniai, kad ir kokie įspūdingi, negali atskleisti visų kvarteto pasiekimų ir nuopelnų. Nuo pat pirmųjų savo kūrybinės veiklos metų, kvartetas pajuto pasaulio garsinti lietuvišką kvartetinę muziką ir dabar savo repertuare turi daugiau negu 80 lietuvių kompozitorių kūrinių, iš kurių pusė yra dedikuota kvartetui. Šios kelionės per Amerikos ir Kanados sales metu Vilniaus kvartetas Ramapo kolegijoje, New Jersey, gros M. K. Čiurlionio kvartetą, o šiuolaikinės muzikos festivalyje Ohio State University, Columbus mieste, atliks iš lietuviškos kvartetinės muzikos sudarytą programą.

Čikagos publikai Vilniaus kvartetas pristatys Čiurlionio, Barkausko ir Balakausko kvartetų gegužės 20 dienos koncerte 12:15 v. p. p. miesto kultūros centre (The Cultural Center, 78 East Washington Street). Šį koncertą ruošia Chicago-Vilniaus miestų giminytės komitetas.

Kvarteto nariai dažnai yra kviečiami groti su kitais muzikiniais kolektyvais ir patys nevengia bendradarbiauti su įvairiais kompozitoriais ir atlikėjais. Ir šioje kelionėje, prasidėjusioje koncertais Paryžiuje, kvartetas griežė kartu su pianiste Mūza Rubackyte, o šioje pusėje Atlanto — Toronto miestų, Columbus, Ohio, ir Washington'e jų koncertų partnere bus Lietuvoje gimusi amerikietė pianistė Golda Vainbergaitė. Minėtoje Ramapo kolegijoje, Lemont'o Illinois, Pasaulio lietuvių centre (gegužės 18 dieną, pirmą valandą popiet) bei Chicago Cultural Center koncertuose su kvartetu skambins Čikagoje šiuo metu gyvenantis

Rokas Zubovas, prieš ketverius metus gavęs magistro laipsnį De Paul universitete, Čikagoje, kartu su žmona pianiste Sonata Zuboviene nuolat džiugina koncertų mylėtojus fortepijoninės muzikos programomis. Abu pianistai grojo Carnegie Hall, New York'e, koncertavo daugelyje lietuviškų telkinių, pasižymėjo tarptautiniuose pianistų konkursuose.

Gegužės 18 dieną, pirmą valandą popiet, Lemont, Illinois, Lietuvių dailės muziejaus salėje muzikos mylėtojai turės neeilinę progą pasidžiaugti Vilniaus Styginių kvarteto ir pianisto Roko Zubovo kūrybiniu bendradarbiavimu.

Norėtusi pabaigai pacituoti *Houston Chronicle* (Texas) kritiko Charles Ward mintis po

Amerikos lietuvių meno draugijos susirinkimas

Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Čikagoje, balandžio 19 dieną įvyko visuotinis metinis Amerikos lietuvių meno draugijos narių susirinkimas. Algimantas Kezys priminė organizacijos susikūrimo istoriją, Irena Šaparnienė aptarė nuveiktus darbus. Buvo išrinkta taryba: pirmininkė — Vanda Aleknienė, nariai: Rokas Zubovas, Danas Lapkus, Irena Šaparnienė. Valdybai pirmininkauti pakviasta Ilona V. Surgailienė.

ALMD draugijos tikslai iš esmės nepasikeitė. Ir toliau rengsime parodas, dalinsimės žiniomis bei idėjomis. Kursime patys, remsimės kuriančius Lietuvoje ir Amerikoje menininkus.

Kaip tik tokio gražaus kūrybinio bendradarbiavimo pavyzdys ir buvo šis susirinkimo meninė dalis, kurioje du talentingi Lietuvos vaikai, gyvenantys ir kuriantys priešinguose pasaulio pusrutuliuose, leido mums žaťvoti judvieį muzikavimu. Du įvairių tarptautinių konkursų laureatai — pianistas Rokas Zubovas, neseniai tapęs New York'o fortepijono mokytojų kongreso organizacijos 23-io

praėjusių metų kvarteto pasirodymo Houston'e: „Aš neatsimenu, kada buvau taip pritrenktas styginių kvarteto, kaip kad buvau Vilniaus Styginių kvarteto Houston'o debiute [...] Kvarteto grojimas buvo šiltas ir pasižymėjo tokiu vieningumu, koki daugelis muzikantų tik svajoja pasiekti...“ Reikia tik tikėtis, kad Čikagos ir apylinkių lietuvių, klasikinės muzikos gerbėjų, nepraleis progos pasidžiaugti šia išskirtine galimybe išgirsti Vilniaus Styginių kvarteto koncerte su pianistu Roku Zubovu Lemont'e ir Čikagos Cultural Center, drauge irgi primindami, kad lietuviška muzika yra verta ir svarbi pasaulinės muzikinės kultūros dalyvė.

Danas Lapkus

tarptautinio Frinna Awerbuch vardo pianistų konkurso pirmos premijos laureatu ir Sabina Martinaitytė — šiuo metu ruošianti Tosca partiją Giacomini to paties pavadinimo operoje gastrolėms Tartu operos teatre, tą vakarą muzikavo Čiurlionio galerijoje.

Tarsi švelniu prisilietimu prie dar „neišsilusios“ publikos menininkai pradėjo Charles Gounod „Parce Domine“, kuri, beje, ne taip seniai skambėjo po Lemont'o bažnyčios skliautais, įsisiubavo iki Tosca, žaismingai užbaigdami „Segidilija“ iš Georges Bizet operos „Carmen“, ir, publikai pageidaujant, Lauretos arija iš Puccini operos „Gianni Schicchi“ — „O mio bambino caro“.

Ne taip dažnai tenka gėrėtis tokių iškilų menininkų duetu, betgi, kai Roko Zubovo paklausė, kaip jis jaučiasi, grodamas šalia įžymiosios Carnegie Hall salės, jis atsakė, jog groja ne sienoms, o žmonėms. Manau, kad šiame Amerikos lietuvių meno draugijos susirinkime dalyvavę turėjo gražią progą tautai patirti. Ir tai dar kartą įrodo, kad nėra mažų scenų, yra tik maži menininkai.

Ilona V. Surgailienė

Amerikos lietuvių meno draugijos susirinkime: Rokas Zubovas, Irena Šaparnienė, Vanda Aleknienė ir Danas Lapkus.